Шухăшлаттаракан уçă çыру

Мĕн айăпа кĕчĕ-ши колхоз ырлăх-пурлăхĕ?

Тавралăх шурă юр айĕнче пулсан та чăн йĕркесĕрлĕхе хĕл тумĕ те витеймест. Çакна хура халăх кăна куратьши? Пĕлместĕп. Анчах хамăн чунăмра тăвăнса çитнине пытарса усрама та, курмăш пулса ирттерме те тек хевте çук. Çавăнпа та паянхи çырăва çырас килнипе мар, чунпа тупăшса çыратăп. Куратăп, савăнтаракан хыпар мар, анчах курмăш пулса та майĕ çук.

Кĕмсĕрт! – кĕмсĕртетрĕ те
Сас кайрĕ ялпа-урампа.
Кама ĕненес? Ĕненес тесен те...
Сутă тăваççĕ халăх пурлăхпе.
Мĕн айăпа кĕчĕç ферма выльăхсем?
Айăплă-и хурçă трактор-машинсем?
Алă айне лекрĕç КЗС тенисем:
Икĕ хута ватрĕç сварка хĕмĕсем...
Çĕмĕреççĕ те сутаççĕ виçĕ пус хакпа

Хура халăх тар юхтарса тунă тупрана.
Халь ĕнтĕ кун хыççăн кама шанăçпа
Мал ĕмĕтсемпе паллаштармалла?

Пытармастăп, чун хурланăвĕ хурлăхлă сăвă йĕркисене çаврăнчĕ. Вĕсен вĕççĕ те çук темелле, анчах паян манăн хамăн пултарулăхпа паллаштарас ĕмĕт малти вырăнта тăмасть, хамăр ÿстерсе çын тунă çĕр-аннемĕр хуçасăрлăх ытамĕнче йынăшни, макăрса вырттни канăçсăрлантарать.

Пурне те кун пек сутса пĕтерсен –
Турă панă хĕн-хур мар ку, ăнлан –
Тискерлĕх килет, курап, кунсерен,
Юлташлăхпа кăмăл çумра пулмасан.

... Радио вăратрĕ. «Паян раштавăн 27-мĕшĕ, вырсарни кун. Çанталăк тÿлек те лăпкă, кăнтăрла юр çумалла». Çак хыпарсем хыççăнах кăçал ырă ĕçсен çулталăкĕ пирки сăмах хускалчĕ. Ырă ĕçсен çулталăкĕ... Питĕ пысăк пĕлтерĕш çак сăмахсенче. Çынсем ырă кăмăллă, анлă тавра курăмлă пулни пурнăçа çĕнĕ аталану шайне çĕклеме тата чуна канлĕх кÿме пулăшакан пулăмсем. Чунра канлĕх пултăр тесен мĕн тумалла? Калăпăр, ялсенчи Культура çуртĕсенче тĕл пулса халăхпа малашлăх ĕç утăмĕсене сÿтсе явни мĕнлерех ыр ĕç пулмалла пек? Анчах...

Ман пата пĕррехинче пĕр арçын килчĕ те калать: «Эсир хăть – пенсионерсем, эпир вара виçĕ арçын пĕр пÿртре пурăнатпăр – ялта ĕç çуккипе аптăратпăр. Унчченрех фермăра ĕçленĕ, уй-хирте. Халĕ вырăнти чиновниксем ним ĕççĕр тăратса хăварчĕç».

Шухăшлаттаракан сăмахсем. Чăнах та, уй-хирте ĕçлемелли пĕр ĕç хатĕрĕ юлмиччен сутаççĕ те сутаççĕ. «Панкрут» текен сăмаха тупрĕç тата. Ăна тума Тутар Республикинчен çын тупса килчĕç. 2004 çултанпа икĕ хут панкрут ячĕпе аслă ăрури çынсем ĕçлесе тунă пурлăха патшалăх умĕнчи налук ячĕпе сутрĕç те сутрĕç. Паян та çав ĕç малалла пырать. «Йĕркеллĕ пулсан тахçанах парăмсем татăлмалла, анчах вăрттăнлăхĕ урăххинче пулас», – терĕ çак арçын.

Кун хыççăн тепĕр юлташ та çавнах каларĕ:

– Эпир юлташсемпе пĕрле пухăнса Катькас йĕтемĕ çинче КЗСа тата тырă пушатмалли комплекса илме шутларăмăр. Кун пек чух тĕп çурт-йĕр те (основные средства) вырăнтах юлмаллачĕ, анчах «хам хуçа» текенсем икĕ эрнере кунти тимĕре сваркăпа вакласа 30 пин тенкĕлле тимĕр-тăмăр ячĕпе сутрĕç. Эпир ушкăнпа пĕрле пулса илес текен пурлăха 30 пин тенкĕлле сутса тесен куççуль тухрĕ. Чунсăрлăх мар-и ку ялти халăхшăн?

Кунта хирĕçле хурав çук. Йĕтем çинче юрăхлă çурт та, тырă аламалли-сортламалли техника та юлмарĕ. Мĕн юлчĕ? Нуль, нимĕн те çук. Тискерлĕх хуçаланать ĕлĕкхи хуçалăх вырăнĕнче. Арбитраж сучĕ пурлăха сутса налуксем тÿлеме представительсем суйласа янă пулсан, вĕсен ĕçĕпе камăн интересленмелле? Ырлăх çине Николай Васильевич Федоров Президент каланă пек хĕрхенсе пăхманни мар-и ку? Президент çапла ĕçлеме хушмасть вĕт?

Мĕншĕн «хам хуçасен» вырăнти старейшинăсен канашĕпе е ытти халăхпа вĕсем тунă пурлăха сутасси пирки калаçса пĕр чĕлхе патне пырас мар? Çав сутуçăсен камсем-ха? Мĕншĕн вĕсен вырăнти халăхпа куçа-куçăн калаçас мар? Вырăнти «бухгалтерсемпе» «пуçлăхсем»: «Эпир сутмастпăр, сутаканнисем урăххисем», – тесе хурав пани те ял çыннисене тĕлĕнтерет. Çав çынсем аслă ăру умĕнче мĕнле ыйтупа ответлă? Ăнланма çук. Кунашкал ĕçлесен эпир мĕн патне пырса тухăпăр? Эпир ĕçленĕ вăхăтра пĕр сотка çĕр сухаланмасăр юлман пулсан, «çĕнĕ хуçасен» харпăрлăхĕнчи çум айне пулнă çĕрсем çинче пулас ăру мĕнле тата мĕне ĕçлĕ? Ыранхи пурнăç паян пуçланать вĕт-ха?

Аса илер-ха иртнине. Колхозсем пуçланиччен çĕр ĕçĕпе кашни хресчен хăй пĕлнĕ пек усă курнă. Аслăраххисен, ыранхи кунпа пурăнакансен темĕн те пулнă, вĕсен çĕр ĕçĕ аталансах пынă. Колхозсем вара ним çукран пуçланса кайнă. Пĕрлехи хуçалăха пĕрлешме çăмăл пулман, мĕншĕн тесен чăн малтанах хăвăн çĕр пайне колхоза памалла пулнă. Çĕрне патăн пулсан, ăна çухаласа акма лашине, суха пуçне, урапи-çунине, тыррине упрама ампарне памалла пулнă. Хирĕçлекенсене кулак тесе тĕрмене-ссылкăна ăсатни те вăл çулсенче пайтах пулнă. Çапах колхозсем йĕркеленнĕ. Уйрăмах 1937-1939 çулсенче халăх колхоза йышлă кĕнĕ. Колхоз аталанăвĕн тĕрлĕ тапхăрĕсем пулнă, анчах вĕсенче яланах ял çыннисем пĕр çын пек ĕçлесе йывăрлăхсене çĕннĕ. Пирĕн нумай ялсемлĕ колхоза (13 ял) аталантарма çăнăх арманĕсем те, пилорамăсем те, удобрени склачĕсем те, ферма çурчĕсем те, пысăк ампарсем те сахал мар тума тивнĕ. Пурне çырма май та çук. Колхоза çирĕп никĕс çине лартма инхоз тенисенчен пуçласа электрификаци таранах, хыççăнхи вăхăтсенче те аслă ăрури çĕр ĕçченĕ сахал мар тар юхтарнă. Тĕрĕсех ыйтаççĕ вĕсем паян урамсенче пĕрле пуçтарăнсан:

– Мĕн айăпа кĕчĕç-ши эпир кунне-çĕрне пăхмасăр тунă çурт-йĕрсемпе пирĕн ĕçпе туяннă техника хатĕрĕсем? Кам урлă пĕлме пулĕ-ши чăн хуравне?

Ветерансен ыйтăвĕсем хальлĕхе хуравсăрах юлаççĕ. Чылайччен пырĕ-ши çак шăплăх?..

«Банкрот» сăмаха илер-ха тата. Пĕлес килет, ку мĕнле шăтăк-ши? Пур ырлăх-пурлăха сутса пĕтерсен те патшалăх умĕнчи парăмшăн тесе сăлтавлаççĕ. Анчах çулсем иртеççĕ – парăмсем татăлмаççĕ. Çав вăхăтрах вĕçсĕр хĕрсĕр уй-хир çум курăкĕпе тал пиçен айĕнче выртать, тăван ене «çĕклет». Ăна сухаласа акса тума, çĕнĕ агротехнологисене пурнăça кĕртме хуçалăхра пĕр йĕркеллĕ ĕç хатĕрĕ те çук. Ферми юлман та тислĕкĕ те курăнмасть. Çакнашкал йĕркесĕрлĕхре те çамрăксен ĕçлеме хатĕр. Анчах... Ма парас мар вĕсене çав КЗСсене ним çĕмĕрмесĕр? Хуçалăх пурлăхĕпе суту-илÿ тăвас ĕçре вырăнти халăхпа калаçса ĕçсене йĕркелесе пыни, ман шутпа, пуриншĕн те вырăнлăрах та, усăллăрах та. Ахальлĕн хуçалăх ырлăхĕнчен тунă укçа мĕнле «котела» каять, кам кĕсйине? Мĕншĕн патшалăх умĕнчи парăм халĕ те татăлмасть? Пулма пултаратьи ун пекки? Мĕнле сутăнать хуçалăх пурлăхĕ: аукционпа е ятарлă комисси йышăнăвĕпе? Хаксене кам палăртать? Хăш объект мĕнле хакпа сутăннине ăçтан пĕлме пулать тата пĕлейрет-и ăна хура халăх? Тивĕçлĕ органсем çак ыйтусем çине хурав парасса шанатпăр. Çавăн пекех 30 пин тенкĕпе сутăннă КЗС пирки те эпир ăнланман ыйтусем нумай. Кам ăнлантарĕ ăна пире?

Ольга ТЯМИНА,
районти старейшинăсен канашĕн членĕ.

Катькас ялĕ.

Килти хушма хуçалăх

Кун вăрăмланни çуркунне çитни пирки систерсех тăрать. Ăпла пулсан çурхи пахчари ĕççем пирки те маларах шутлани пулас тухăçшăн пĕлтерĕшлĕ

Пысăк тухăç вăрттăнлăхĕ

Çĕр улми тутлăхлă çеç мар, сителĕклĕ сывлăш кĕрекен кăпăшка çĕре юратать. Специалистсем çирĕплетнĕ тăрăх çĕр улмишĕн çĕр сывлама пултарни нÿрĕк пурріпе танах. Çавăнпа та «иккĕмĕш çăкăр» çеçкисем 10-12 сантиметра çитсен вĕсене объязательнăй йĕркепе купалантармалла. Çак ансат тата пурте пурнăçлама пултаракан ĕç çĕр улми тухăçне 25 – 30 процент таран ÿстерет. Манас çук, вăрăма кайнă шăрăх та типĕ çанталăкра çĕр улми кассисене таран кăпкалатни, ретсене купалантарни вырăнлă ĕç мар, мĕншĕн тесен ахаль те сахал нÿрĕк туххăмрах пăсланса пĕтет. Кун пек чух ретсем хушшинчи ăшăх кăпкалатусем (5-6 сантиметр) вырăнлă. Çав вăхăтрах çумăр çуса иртсен е шăварса пĕтерсен объязательнăй йĕркепе касăсем хушшине кăпкалатса тăпрана ретсем çумне купалантармалла. Çакă хушма çимĕçсен тытăнма пулăшать. Çĕр улмие алăпа шăварнă чух пĕр лейка шыв çĕр улмин 2-3 тĕммине çитет. Ретсем хушшине чĕрессине 20 кун иртсен тепре пурнăçламалла.

Груша мĕншĕн çĕр улми тутиллĕ пулать?

Çакăн вăрттăнлăхĕ опытлă пахчаçăсемшĕн паллă ĕнтĕ, анчах тинтерех пахча ĕçне кÿлĕнекенсемшĕн кунта вĕренмелли чылай.

Ыйту хуравĕ çакăнта: нумай пахчаçă груша çимĕçне йывăç çинчех пиçтерсе çитересшĕн. Çакна вара тума юрамасть. Грушăн лайăх тути ăна вăхăтра татсан – çурма пиçсе çитсен – кăна нормăна кĕрсе çитет.

Йывăç çинче пиçсе çитнĕ грушăсен тути крахмал майлă пулса каять. Пиçсе иртсе кайни çинчен грушăсем саралса кайни калать. Грушăсене хăçан татмалли пирки тĕп тĕрĕс калама çук. Вăл çут çанталăк условийĕсене пула улшăнать. Йывăççăн кăнтăр енче вырнаçнă çимĕçсен малтанхи партийĕ саралма пуçласанах пĕтĕм тухăçа татса пуçтарса кĕртмелле. Çакăн пек тунă çимĕçсен малтанах темиçе кун сулхăн пÿлĕмре пиçсе çитмелле. Кун пек çимĕçсем вăхăт иртсен сĕткенлĕ пулса çитеççĕ.

Фасоль

Ку культурăна хăярпа пĕр вăхăтрах акаççĕ. Хура тăпраллă мар зонăри час улшăнакан çуллахи çанталăк условийĕсенче тĕмĕллĕ фасоле ытларах ÿстереççĕ.

Çакна валли пахчаçăсем хĕвел ытларах ÿкекен, çилсенчен хÿтĕленнĕ, тухăçлă çĕр лаптăкĕсене суйласа илеççĕ. Фасоль акас умĕн ăна валли уйăрнă йăрана çĕрнĕ тислĕк хурса пусаççĕ. Тĕмĕллĕ фасоле йăран çинче виçĕ ретпе е шахмат йĕркипе ÿстереççĕ. Акнă чух йăран çинчи кашни шăтăка маларах ислетнĕ икĕ вăрăна 2-5 сантиметр тарăнăшне хумалла. Тĕмĕсем хушши 20-30 сантиметр, ретсем хушши 30-45 сантиметр кирлĕ. Вăрлăха лайăх тымарланма авăнчăк енĕпе аялалла туса хумалла. Фасоле пăхса тăрасси йăрансене тăтăш çумланинче, шăрăх çанталăкра шăварсах тăнинче тата ретсем хушшине кăпкалатсах тăнинче.

Фасоль тухăçне вăл чечеке ларсан 2-3 эрнерен пуçтарма пуçлама юрать. Çимĕçсене ирпе е каçпа ватăлса е хытса каясран суйласа касса пуçтармалла.

«Домашняя газета» хаçатран.

Саккун пуриншĕн те пĕрре

«Кун пек мелпе ыйтăва татса памаççĕ»

«Лидер» АФ» чикĕллĕ яваплăхлă обществăра унăн ертÿçи Э.В. Мочалов тата асăннă хуçалăхăн хăш-пĕр ĕçченĕсем выçă тытаççĕ, текен хыпар иртнĕ эрнере районта хăвăрт сарăлчĕ. Тÿрех «Лидерăн» администраци çуртĕнче вĕсемпе (выçă тытакансем шăпах унта лараççĕ) район администрацийĕн пуçлăхĕ Ю.А. Иванов, ЧР Патшалăх Канашĕн депутачĕ В.Г.Данилов, районти шалти ĕçсен пайĕн ертÿçи Е.Д. Макаров, район прокурорĕ С.А. Фирсов, ЧР шалти ĕçсен министрĕн çумĕ Ю.В. Шаповалов, ЧР прокурорĕн çумĕ А.И. Григорьев тĕл пулчĕç. Ун чухне Э.В. Мочалов «Лидер» АФ» историйĕпе çыхăннă уголовнăй ĕçе урăх следователе пама ыйтни çинчен пĕлтерчĕ. Э.В. Мочалов ыйтнине тÿрех тивĕçтерчĕç, республикăри право йĕркине сыхлакан органсен представителĕсем 17378-мĕш номерлĕ уголовнăй ĕçе урăх следователе тĕпчеме пани çинчен пĕлтерчĕç. Э.В. Мочалов тата унпа выçă тытакансем выçă тытма чарăнчĕç. Анчах та февралĕн 9-мĕшĕнче Э.В. Мочалов тата çак предприятире ĕçлекенсенчен хăшĕсем выçă тытас акцие çĕнĕрен пуçларĕç.

Мĕнле уголовнăй ĕç пирки пырать сăмах? Тата çак протеста çĕнĕрен мĕншĕн пуçланă? Çак лару-тăрăва уçăмлатма ыйтрăм та ĕнтĕ эпĕ районти шалти ĕçсен пайĕн пуçлăхĕнчен Е.Д. МАКАРОВРАН. Акă мĕн хураврарĕ вăл:

– 2004 çулхи февраль уйăхĕнче Э.В. Мочалов «Дружба» хуçалăх ертÿçи пулса тăрать. Тÿрех каламалла: вăл вăхăта асăннă хуçалăх йывăрлăха анса ларнă хуçалăх пулнă. Çакă Э.В. Мочалова çак предприятин акцийĕсене саккуна пăсса илсе тухма право паман. Çапла майпа вăл саккуна пăсса «Дружба» хуçалăх пурлăхне «Лидер» çине куçарать. Следстви результачĕсемпе ăна РФ УК 159-мĕш статйин (ултав) 4-мĕш пайĕпе килĕшÿллĕн судпа айăпланă. Çавăнпа пĕрлех РФ УК 112-мĕш статйин 1-мĕш пайĕпе килĕшÿллĕн (сывлăха вăтам сиен кÿнĕшĕн) тата 187 статйипе килĕшÿллĕн (суя хаклă хутсем хатĕрленĕшĕн е сутнăшăн) судпа айăпланчĕ. Малтан вара РФ кивĕ УК 206-мĕш статйин 2–мĕш пайĕпе килĕшÿллĕн хулиганла ĕçсемшĕн судпа айăпланнă пулнă.

Каларăм ĕнтĕ, Э.В. Мочалов саккуна пăсса пурлăх хуçи пулса тăчĕ. Çак уголовнăй ĕçе тĕпченĕ вăхăтра, следстви органĕсем çине витĕм кÿрес тесе, 2006 çулхи сентябрĕн 5-мĕшĕнче «Лидер» комбайнĕсем федераллă трассăна хупларĕç. Ун чухне çак санкцилемен акцие хутшăнакансене пурне те административлă майпа явап тыттарнă. Вĕсенчен 13-шне административлă майпа арестленĕ.

2005 çулта «Лидер» АФ чикĕллĕ яваплăхлă обществăна В. гражданин ярса илме хăтланнă тĕслĕх пулчĕ. Çав вăхăтра унăн аллинче Мочаловпа иккĕшĕн хушшинче килĕшÿ тунине çирĕплетекен документсем пулнă. Каярахпа прокуратура РФ УК 159-мĕш статйипе (4-мĕш пай) килĕшÿллĕн (ултав) 17378-мĕш номерлĕ уголовнăй ĕç пуçарнă.

Февралĕн 5-мĕшĕнче Э.В. Мочалов хăй ку хуçалăх ертÿçи мар пулин те (вăл 2007 çулхи çулсенче ертÿçĕ мар) выçă тытма пуçлать, унпа пĕрлех хуçалăхри хăш-пĕр ĕçченсем те. Республикăри право йĕркине сыхлакан органсем унăн ыйтăвне тÿрех тивĕçтерчĕç, вăл ыйтнă пек В. гражданин тĕлĕшпе пуçарнă уголовнăй ĕçе урăх следователе тĕпчеме пачĕç, «Лидерта» выçă тытма пăрахрĕç. Анчах та февралĕн 9-мĕшĕнче Э.В. Мочалов тата çак предприятире ĕçлекенсенчен хăшĕсем выçă тытас акцие çĕнĕрен пуçларĕç. Хальхинче Эдуард Валерьевичăн урăх требовани: асăннă уголовнăй ĕçе Приволжски федеральнăй округри следстви управленине тĕпчеттересшĕн. Кулленех кунта Э.В. Мочаловпа пĕрле 10-17 çын ларать.

– «Лидер» хуçалăхра ыйтăва çапла татса пама хăтланни пирки мĕн калама пултаратăр?

– Ыйтăва татса памалли цивилизациллĕ меслет пур. Вăл е ку йышăнупа килĕшменсен, çÿлте тăракан инстанцисене çав йышăнупа килĕшменни çинчен пĕлтерме право пур. Э.В. Мочаловăн адвокат пур. Вĕсем çавна тума пултарнă. Анчах та Э. В. Мочалов ку çула мар, урăххине суйларĕ. Палăртмалла, хуçалăхри ĕçсене ертсе йĕркелесе пырассине Э.В. Мочалова никам та чăрмантарман. Паян вăл хуçалăхри выльăхсене апат пама пăрахтаратăп, тет.

– Э.В. Мочаловăн хăтланăвĕсем саккунпа килĕшсе тăраççĕ-и?

Çак ыйту çине **район прокурорĕ С.А. ФИРСОВ** çапла хуравларĕ:

– Э.В. Мочаловăн çак хăтланăвĕсем саккунпа килĕшсе тăмаççĕ, право йĕркин чиккинчен тухса каяççĕ. Çапла майпа, тĕрлĕрен лозунгсем кăларса, вăл хăйне право йĕркине сыхлакан органсем енчен айăпсăр айăп тÿсекен пек кăтартма тăрăшать. Тĕрĕссипе вара «Лидер» АФ» чикĕллĕ яваплăхлă обществăн пурлăхĕпе хуçаланассипе çыхăннă хăйĕн интересĕсене татса пама хăтланать. Палăртса хăвармалла, асăннă хуçалăх çине пурлăха вăл саккуна пăсса куçарнă, уншăн ăна судпа айăпланă. Паянхи кун «Лидерти» пĕтĕм пурлăх С.Э. Тихонов çинче. Каласа хăвармалла, вăл Э.В. Мочаловăн тăванĕ.

Э.В. Мочалова пĕр хут кăна мар ыйтăва саккунпа килĕшÿллĕн татса пама сĕннĕ: право йĕркине сыхлакан органсенчи должноçри çынсен йышăнăвĕпе килĕшменни çинчен çÿлти инстанцисене жалоба çырма право пурри пирки ăнлантарнă: Приволжски округра ĕçлекен тата РФ генеральнăй прокуратури таранах, суд инстанцине тухма право пурри çинчен те ăнлантарнă. Анчах та вăл урăх çул – саккунпа килĕшсе тăман çула суйларĕ. Çапла майпа вăл ял çыннисене тĕрĕссине каламасăр саккунпа килĕшсе тăман акцисене явăçтарать. Кун пек меслетпе вăл хăйне кирлĕ результата кĕтсе илеймест.

Л. ТУКТИНА калаçнă.

Призыв çулне çитменнисем хушшинче

Муркашсем ăнăçлăрах пулчĕç

Февралĕн 6-мĕшĕнче Муркашри вăтам шкулăн тирĕнче призыв çулĕ çитеймен яшсем хушшинче пĕчĕк калибрлă винтовкăран тĕл перессипе ăмăртусем иртрĕç. Унта районти пур вăтам шкул команди те хутшăнчĕ. Çивĕч кĕрешÿре иртнĕ ăмăртусенче уйрăм участниксем хушшинче Йÿçкассинчи вăтам шкултан пынă Алексей Леонтьев мала тухрĕ. Хыççăнхи вырăнсенче Орининти вăтам шкулта вĕренекен Григорий Репинпа Муркашри вăтам шкул командин членĕ Андрей Андреев.

Командăсем хушшинче хастар яшсем çакăн пек вырăнсем пайларĕç: пĕрремĕш вырăнта Муркаш шкулĕ (вĕрентекенĕ В. Г. Львов), иккĕмĕш – Оринин шкулĕ (вĕрентекенĕ А. М. Григорьев), виççĕмĕшсем – Йÿçкассинчи вăтам шкулта вĕренекенсем (вĕрентекенĕ П. Н. Васильев).

Муркашри вăтам шкул команди ячысне республикăра хÿтĕлеме тивĕç пулчĕ.

А. ПЕТРОВ.